

Анна ПОДП'ЯТНІКОВА
Академія митної служби України

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Здійснюється порівняльний аналіз понять «державне управління» та «державне регулювання». Визначається сутність понять «регулювання розвитку транзитного потенціалу» та «державного регулювання розвитку транзитного потенціалу». Аргументується необхідність використання державного регулювання та визначаються функції державного регулювання під час реалізації транзитного потенціалу.

Ключові слова: державне регулювання, розвиток транзитного потенціалу, функція державного регулювання.

Анна Подпятникова. Роль государственного регулирования в реализации транзитного потенциала Украины

Осуществляется сравнительный анализ понятий «государственное управление» и «государственное регулирование». Определяется сущность понятий «регулирование развития транзитного потенциала» и «государственное регулирование развития транзитного потенциала». Аргументируется необходимость использования государственного регулирования и определяются функции государственного регулирования во время реализации транзитного потенциала.

Ключевые слова: государственное регулирование, развитие транзитного потенциала, функция государственного регулирования.

Anna Podiatnikova. The role of state regulation in realization of transit potential of Ukraine

The concepts «state administration» and «state regulation» are analyzed. The essence of the concepts «regulation of development of the transit potential» and «state regulation of development of the transit potential» are determined. The necessity of using state regulation is argued and functions of state regulation in time of realization of the transit potential are defined.

Key words: state regulation, development of the transit potential, function of state regulation.

Розбудова заможної держави передбачає створення ефективної системи державного управління в контексті підвищення економічного добробуту населення. Одним із напрямів підвищення добробуту та збільшення надходжень до бюджету держави, що зумовлені збільшенням обсягів міжнародної торгівлі та вигідним географічним розташуванням України, є реалізація транзитного потенціалу. Перехід із командно-адміністративної системи на ринкові відносини вимагає розумного поєднання державного регулювання та ринкових механізмів, а також потребує створення умов для ефективного використання транзитного потенціалу.

У науковій літературі з державного управління відсутнє чітке розмежування понять «державне управління» та «державне регулювання». Вивченню сутності цих понять присвячені роботи В. Авер'янова, Ю. Битяка,

Л. Пісьмаченко, С. Жарої, Н. Абрамової, В. Добровольської, О. Бойко-Бойчука. Проте залишається не дослідженим питання державного регулювання розвитку транзитного потенціалу та не визначено його функції.

Метою статті є обґрунтування необхідності державного регулювання розвитку транзитного потенціалу та з'ясування сутності понять «регулювання розвитку транзитного потенціалу» і «державного регулювання розвитку транзитного потенціалу», а також визначення функцій державного регулювання в напрямі реалізації транзитного потенціалу.

Загальносвітовий досвід та вітчизняна практика свідчать, що функціонування ринкових механізмів не повною мірою забезпечує виконання поставлених завдань, зокрема в контексті реалізації транзитного потенціалу, що вимагає розумного поєднання державного регулювання та ринкових механізмів. Немає жодної високорозвиненої країни, у якій держава не регулювала б важливі процеси, у тому числі й у сфері транзиту. У той самий час поняття «державне регулювання» та «державне управління» пов'язані між собою та потребують здійснення порівняльного аналізу складових понять «управління» та «регулювання». У тлумачному словнику С. Ожегова наводиться трактування понять «регулювати» та «управляти». Слово «регулювати» визначається так: 1) упорядковувати, налагоджувати; 2) направляти розвиток, рух чого-небудь з метою приведення до ладу, у систему; 3) приводити (механізми та їх складові) у такий стан, який забезпечує нормальну і правильну роботу [10, с. 672]. Поняття «управляти» розглядається в таких аспектах: 1) направляти розвиток, рух кого-небудь або чого-небудь; 2) керувати, спрямовувати діяльність, дія кого-небудь або чого-небудь [10, с. 836].

Як зазначає В. Авер'янов, поняття «управління» та «регулювання» є різновидами організаційної діяльності, а тому мають спільні риси: впливають на об'єкт управління, але дія регулювання більше спрямована на навколишнє середовище. У той самий час регулювання та управління є різними формами організаційної діяльності [1, с. 82]. На думку Н. Абрамової, управління – це більш висока форма регулювання [11, с. 19]. Ю. Битяк, В. Мороз та Ю. Сурмін схильні розглядати регулювання як спосіб управління (діяльність) зі зворотним зв'язком, що ґрунтується на виявленні відхилення об'єкта від заданої траєкторії та здійсненні впливу (коригування) для його повернення та забезпечення досягнення системою (елементами системи) такого стану, який забезпечує її (їх) роботу відповідно до визначених характеристик [3, с. 127 – 128; 5, с. 148, 614]. Регулювання здійснюється за допомогою правил і обмежень, охоплює контроль, заохочення та планування. За допомогою регулювання здійснюється безпосереднє керівництво об'єктами. Під впливом регулювання управлінські процеси відбуваються в заданому напрямі та відповідно до встановленої програми [3, с. 127 – 128]. О. Лазор уявляє регулювання як систему адміністративно-правових, економічних та інших важелів, що обумовлюють створення якісно нових

взаємовідносин суб'єктів господарювання й органів управління у процесі досягнення основної мети управління [9, с. 157]. У словнику понять з державного управління регулювання розглядається як контроль за допомогою правил і обмежень [2, с. 100].

Підсумовуючи вищенаведене та враховуючи суб'єктно-об'єктний вплив держави на транзитний потенціал, регулювання можна визначити як цілеспрямований спосіб впливу для упорядкування роботи об'єкта та створення умов для його розвитку. Оскільки наше дослідження пов'язане з транзитним потенціалом, то регулювання розвитку транзитного потенціалу – це цілеспрямований спосіб впливу з метою упорядкування та створення умов для стимулювання його розвитку. Саме держава визначає права й обов'язки, вимагає їх дотримання всіма фізичними та юридичними особами незалежно від форми власності, тобто здійснює регулювання. Тільки до повноважень держави входить визначення та встановлення квот, субсидій, дотацій, ліцензій, державних стандартів і нормативів, фіксованих цін на товари і тарифи на послуги. Тому тільки вона може створити умови для розвитку транзитного потенціалу в бажаному напрямі, що вимагає з'ясування сутності поняття «державне регулювання».

В. Мороз уявляє державне регулювання як сукупність цілеспрямованих форм, методів і напрямів впливу, що застосовуються органами державного управління для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до змінюваних умов [5, с. 148]. Державне регулювання ще розглядається як сукупність інструментів, за допомогою яких держава встановлює вимоги до підприємств і громадян. Це здійснювані державними структурами заходи, що включають закони й допоміжні інструменти, створювані державою, а також правила, що встановлюються державними та недержавними агентствами в межах делегованих повноважень [7, с. 153]. У цьому визначенні державне регулювання уявляється як сукупність інструментів.

Отже, державне регулювання створює умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління в напрямі, який є бажаним для держави й за яким розвиватиметься система управління в цілому [1, с. 83]. Державне регулювання, впливаючи на навколишнє середовище, передбачає альтернативні варіанти його поведінки [1, с. 83]. На відміну від державного регулювання, державне управління розглядається як організований процес керівництва, регулювання й контролю державних органів за розвитком сфер економіки та культури, інших сфер державного життя [13, с. 121]. З цього погляду державне управління має ознаки, характерні для виконавчої влади, що пов'язані з поділом державної влади на законодавчу, виконавчу та судову [1, с. 83].

Функціонування виконавчої влади, поряд з використанням методів

державного управління, передбачає і державне регулювання. В. Авер'янов дійшов висновку, що державне регулювання застосовується не тільки в межах виконавчої влади й передбачає вплив не лише на об'єкти управління, а й на суспільне середовище цих об'єктів, тому поняття «державне регулювання» є більш широким, ніж «державне управління». У той самий час державне регулювання тісно пов'язане насамперед з формами державного управління [1, с. 83]. Для державного регулювання й державного управління характерною рисою є спрямованість на упорядкування, зберігання або перетворення суспільних об'єктів.

О. Бойко-Бойчук, проаналізувавши вітчизняну та зарубіжну літературу, дійшов висновку, що категорія «державне управління» має значно ширший смисловий контекст порівняно з категорією «державне регулювання». Можна зафіксувати певний збіг тлумачень, унаслідок чого більшість авторів схильні визначати державне регулювання як процесно-технологічну складову (що відповідає на запитання «як?») процесу державного управління, що й пояснює випадки застосування двох категорій (державного управління та державного регулювання) як синонімів. Будь-який об'єкт управління підпадає під управлінські впливи або як ціле, або як частина; зміни в об'єкті управління, що мають відбуватися внаслідок управлінського впливу, можуть змінити його сутність або не мати принципового характеру; управлінський вплив може бути спрямований на зовнішні або внутрішні відносно об'єкта зв'язки та відношення, а також на горизонтальну та вертикальну взаємодію [4, с. 53].

Отже, порівнюючи поняття «державне регулювання» та «державне управління» можна визначити їх спільні та відмінні риси. Спільними рисами можна визначити такі: цілеспрямований вплив на рух когось або чого-небудь з метою упорядкування певної діяльності об'єкта та оточуючого середовища; є складовими організаційної діяльності; розглядаються як функції. Відмінним у цих поняттях є таке. Державне управління – це певний вид діяльності органів держави, яка має владний характер і передбачає організуючий і розпорядчий вплив. Державне регулювання передбачає вплив не тільки на об'єкти управління, а й на суспільне середовище цих об'єктів. Для державного управління характерна жорстка регламентація поведінки об'єкта, а державне регулювання передбачає декілька альтернативних варіантів поведінки об'єкта.

В. Добровольська, узагальнюючи погляд щодо поняття «державне регулювання» та здійснюючи певну класифікацію найтипівіших підходів до розуміння цього явища, зводить їх до того, що державне регулювання – це:

- система заходів законодавчого, виконавчого й контролюючого характеру, здійснюваних державними структурами і громадськими організаціями;

- вплив держави на відтворювальні процеси в економіці відповідними засобами;

– майже всі функції держави, пов'язані з економіко-соціальною діяльністю й покликані забезпечити умови функціонування ринкової економічної системи;

– політика, яка через застосування державою соціальних заходів впливає на поточні ринкові події;

– система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів та засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку;

– сфера діяльності держави для цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин;

– одна із форм державного впливу на економіку, яка ґрунтується на законодавстві, реалізується встановленням і застосуванням державними органами правил;

– одна із функцій державного управління [6].

Підсумовуючи все вищенаведене, пропонуємо розглядати державне регулювання як цілеспрямований спосіб впливу, що застосовується органами державного управління для впорядкування роботи об'єкта. Аналіз категорії «державне регулювання» дає змогу виділити такі основні трактування: 1) широкий підхід до управління, більш широке поняття ніж державне управління; 2) нормативно-правові акти, їх творення в напрямі реалізації транзитного потенціалу; 3) контроль над приватними монополіями, встановлення правил та обмежень; 4) вид, функції державного управління; 5) процес впливу, прийняття, погодження, упровадження рішень державних органів влади; 6) способи правил, діяльності, методи, інструментарій [4, с. 52].

Унаслідок проведеного дослідження можна дійти висновку, що в науковій літературі немає однозначності щодо співвідношення понять «державне управління» та «державне регулювання». На нашу думку, найбільш науково обґрунтовано розглядати державне регулювання як одну з функцій державного управління, оскільки функція державного управління – основні напрями управлінської діяльності держави [8]. Більшість учених (Ю. Битяк [3, с. 127 – 128], Л. Пісьмаченко [12, с. 10], С. Жарая [6]) схильні розглядати регулювання як одну з функцій управління. У нашому контексті функція регулювання належить до зовнішніх функцій, оскільки характеризує безпосередньо вплив держави, її органів на об'єкт управління [6]. Тому «державне управління» має значно ширший смисловий контекст порівняно з категорією «державне регулювання».

Отже, державне регулювання розвитку транзитного потенціалу – цілеспрямований спосіб впливу органів державного управління на транзитний потенціал для впорядкування та стимулювання його розвитку.

Серед функцій державного регулювання розвитку транзитного потенціалу можна виділити такі: прогнозування, планування, координацію, облік, нормативну (регламентуючу), стимулюючу, соціальну, безпосереднє управління транзитним потенціалом держави та контролюючу. Функція

прогнозування світових та в межах держави непередбачуваних впливів допомагає уникнути негативних наслідків у сфері транзиту. Функція координації виявляється в налагодженні взаємодії між регулюючими органами державної влади та організаціями, задіяними у сфері транзиту. Функція обліку вантажів, транспортних засобів, громадян відображає стан реалізації транзитного потенціалу за певний проміжок часу (квартал, півріччя, рік). За допомогою цієї інформації прогнозують обсяги транзитних перевезень на майбутні періоди. Функція планування полягає у визначенні цілей, пріоритетів і основних напрямів реалізації транзитного потенціалу України. Стимулююча функція передбачає формування регуляторів, здатних ефективно впливати на діяльність господарюючих суб'єктів (їх інтереси) у сфері транзиту та стимулювати його реалізацію. Нормативна (регламентуюча) функція виявляється в тому, що держава за допомогою законів, законодавчих актів і нормативів встановлює певні правила діяльності для суб'єктів у сфері транзиту, визначає правовий простір. Соціальна функція передбачає регулювання державою відносин, що виникають у сфері транзиту: перерозподіл доходів, забезпечення соціального захисту, збереження навколишнього середовища тощо. Безпосереднє управління транзитним потенціалом держави – це регулювання впливу державного сектору на реалізацію транзитного потенціалу. Контролююча функція означає державний нагляд і контроль за виконанням і дотриманням законів, нормативних актів, економічних, екологічних та соціальних стандартів у сфері транзиту тощо.

Об'єктивними причинами державного регулювання розвитку транзитного потенціалу є потреба у створенні конкурентного середовища; недосконалість ринкового механізму у сфері транзиту, що робить його реалізацію неефективною; повільна адаптація до сучасних умов господарювання – у транспортному і логістичному напрямках; забезпечення та підтримання стабільності розвитку транзитного потенціалу України; вирішення проблем міжнародної політики та співпраці в напрямі підвищення його реалізації.

Головним аргументом на користь державного регулювання розвитку транзитного потенціалу є потреба в оперативному вирішенні проблем та коригуванні роботи системи за певних відхилень, а також створення умов для його реалізації. Досі не створені досконалі механізми державного регулювання, що посилювали б використання транзитного потенціалу України. Характерними рисами державного регулювання розвитку транзитного потенціалу є такі: відсутність стратегії (довгострокового плану, програми) розвитку транзитного потенціалу України; часта зміна урядів, відсутність спадкоємності у завданнях і діях уряду; слабка мотивація стратегічної діяльності, переважання тактичного управління; велике значення державного сектору у сфері транзиту, низька ефективність управління в ній; нераціональна організаційна структура управління транзитним потенціалом, неузгодженість дій, заполітизованість окремих

керівників та управлінців як центральних, так і місцевих органів влади; невисока професійність та кваліфікація державних топ-менеджерів, дії яких мають призводити до підвищення його реалізації.

Держава, в особі різних законодавчих і виконавчих органів влади, цілеспрямовано впливає на діяльність організацій у сфері транзиту. Регулятивна функція держави в контексті реалізації транзитного потенціалу може виявлятися в таких формах: прийняття законодавчих актів щодо здійснення транзиту територією України; встановлення зборів та їх розмірів; проведення податкової та митної політики; створення особливого правового механізму, який забезпечує ефективне використання транзитного потенціалу тощо. Отже, тільки від держави залежить ступінь використання транзитного потенціалу. За допомогою державного регулювання вона може як посилити його використання, так і зменшити.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки. Функціонування ринкових механізмів не забезпечує повною мірою використання транзитного потенціалу. Ефективне його використання досягається за рахунок поєднання державного регулювання та ринкових механізмів. Регулювання розвитку транзитного потенціалу – це цілеспрямований спосіб впливу з метою впорядкування та створення умов для його розвитку. У науковій літературі немає однозначності щодо визначення співвідношення понять «державне управління» та «державне регулювання». На нашу думку, найбільш науково обґрунтовано розглядати державне регулювання як одну з функцій державного управління. Саме держава створює умови для реалізації транзитного потенціалу, тобто здійснює державне регулювання. Державне регулювання розвитку транзитного потенціалу можна визначити як цілеспрямований спосіб впливу органів державного управління на транзитний потенціал для впорядкування та стимулювання його розвитку. Серед функцій державного регулювання в напрямі реалізації транзитного потенціалу можна виділити: прогнозування, планування, координацію, облік, нормативну (регламентуючу), стимулюючу, соціальну, безпосереднє управління транзитним потенціалом держави та контролюючу. Подальшої розробки потребують механізми державного регулювання транзитного потенціалу.

Список використаних джерел

1. **Авер'янов В. Б.** Адміністративне право України / Вадим Борисович Авер'янов. – К. : Юрид. думка, 2004. – Т. 1. – 584 с.
2. **Англійсько-український** словник термінів і понять з державного управління / уклад. Г. Райт [та ін.]. – К. : Основи, 1996. – 128 с.
3. **Битяк Ю. П.** Адміністративне право України / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
4. **Бойко-Бойчук О.** Семантичний аналіз та визначення категорії «державне регулювання» / О. Бойко-Бойчук // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – 2007. – № 3. – С. 46 – 58.
5. **Енциклопедичний** словник з державного управління / уклад. :

Ю. П. Сурмін [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка [та ін.]. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

6. **Жарая С. Б.** Механізми державного регулювання підприємницької діяльності: до питання термінології / С. Б. Жарая. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/17.pdf.

7. **Ковбасюк Ю. В.** Енциклопедія державного управління. У 8 т. Т. 4 / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України / Ю. В. Ковбасюк. – К. : НАДУ, 2011. – 648 с.

8. **Кравцова Т. М.** Ще раз про сутність та ознаки функцій державного управління / Т. М. Кравцова, Г. В. Калініченко. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/.../PB-1_4.pdf.

9. **Лазор О. Д.** Місцеве управління: поняття, терміни, визначення : словник-довідник / О. Д. Лазор, О. Я. Лазор. – К. : Дакор, 2006. – 352 с.

10. **Ожегов С. И.** Толковый словарь русского языка : 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова // Рос. акад. наук ; Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.

11. **Пеньков Е. М.** Социальные нормы – регуляторы поведения личности. Некоторые вопросы методологии и теории / Евгений Михайлович Пеньков. – М. : Мысль, 1972. – 198 с.

12. **Пісьмаченко Л. М.** Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Пісьмаченко Людмила Миколаївна. – К., 2008. – 36 с.

13. **Цветков В. В.** Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства : монографія / В. В. Цветков, В. П. Горбатенко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 348 с.

Надійшла до редколегії 19.09.12

УДК 658.1

*Оксана ЛЕОСЬ, Ірина КОВАЛЬ
Донецький державний університет управління*

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Визначаються проблеми нестачі фінансових ресурсів, недосконалості системи фінансового планування підприємства. Розглядається досвід інших країн у питанні оптимізації структури фінансових ресурсів підприємства і вдосконалення її в Україні.

Ключові слова: фінансові ресурси, власний капітал, запозичені кошти, господарський обіг, зовнішні і внутрішні джерела фінансування, мобілізація фінансових ресурсів, фінансове забезпечення.

Оксана Леось, Ірина Коваль. Механизмы формирования финансовых ресурсов предприятий, оптимизация их структуры управления

Определяются проблемы недостатка финансовых ресурсов, несовершенства системы финансового планирования предприятия. Рассматривается опыт других

© Леось О. Ю., Коваль І. С., 2013